

Willem Elsschot © Siegfried Woldhek.

[B] **LIJMEN ALS ONTGOOCHELING.**
VIC VAN DE REIJTS ELSSCHOT-BIOGRAFIE

Willem Elsschot heeft zijn biografie. Dat klinkt simpel, maar het heeft onverkwikkelijk lang geduurd voor onze grootste proza-auteur (overleden in 1960!). Drie eerdere “biografieën” (door Elsschots neef Frans Smits, de onbekende Jean Surmont en de antischrijver Jan van Hattem) kwamen niet eens in de buurt van het woord. Elsschottianen konden lang alleen terecht bij diverse monografieën. En bij de kapitale editie van de *Brieven*, in 1993 bekwaam bezorgd door uitgever Vic van de Reijt. Die werd daarna de verhoopte en uiteindelijk door de familie gevraagde biograaf.

Van de Reijt kwam echter maar niet over de brug. Tot veler ongenoegen verschenen steeds zijn hobby's in de openbaarheid, grammofoonplaatjes en meezingenenementen. Andere Elsschot-exegeten zaten ondertussen niet stil. Martine Cuyt publiceerde familie- en andere herinneringen, Matthijs de Ridder bekeek het beruchte Bormsgedicht van alle kanten en Koen Rymenants bestudeerde Elsschot alias Alfons

De Ridder als prozaschrijver. Ook de uitgave van het *Volledig werk* ontvouwde nieuwe gegevens. Recentelijk woog predikant Nico ter Linden Elsschots (on)gelovigheid (weinig beklijvend) en herijkte Cyrille Offermans de actualiteit en universaliteit van diens oeuvre. In de *Grote Antwerpse Willem Elsschot Atlas*, rijk aan foto's, vondsten en intrigerende vragen, belichtte Eric Rinckhout des schrijvers Umwelt en werkwijze. Wieneke 't Hoen schetste een duizelingwekkend caleidoscopisch beeld van hem in de expositie *Dicht bij Elsschot*.

Tot Van de Reijt begin van dit jaar plots zijn biografie aankondigde. Eind februari verscheen *Elsschot. Leven en werken van Alfons De Ridder*, met ruimhartige vermelding van voornoemde werken.

Heeft het wachten geloofd? Het is de vraag of dat nog wel kon, na al die deelstudies. Toch bleef er nog genoeg over waar een biograaf zijn tanden in kon zetten, zoals Elsschots verdichting van de werkelijkheid, omgang met taal en onpeilbare persoonlijkheid.

De eerste hoofdstukken voeden de twijfel: ze bevatten nauwelijks nieuws en zijn vrij obligaant en

anekdotisch. Elsschot-anekdotes zijn vaak leuk, maar dit oogt nogal gemakkelijk, met veel en lange citaten. Gaandeweg toont Van de Reijt zich echter een vaardig chroniqueur van De Ridders levensfasen. Hij is een begenadigd verteller, bijvoorbeeld over het begin van de Eerste Wereldoorlog of de ontvoering van kleinzoon Tsjip uit Polen. Met gevoel voor details brengt hij De Ridders dagelijkse besognes tot leven. Het is een genoegen dit alles opnieuw te consumeren, goed opgeschreven en in één volume.

Toch bevat deze overzichtelijke oppervlakte technische onzuiverheden, zoals vreemde schakelingen. In De Ridders Parijse episode hobbelt Van de Reijt lukraak van diens verblijf aldaar naar een brief over familiebesognes en dan weer naar de Franse taal en cultuur. Zo ook memoreert hij midden tussen de politieke besognes van 1914-1918 ineens de geboorte van een zoon en een verhuizing. Hij volgt de feiten strikt chronologisch en lijkt weinig moeite te hebben willen doen voor een consistentere benadering.

Ook de anekdotiek is onevenwichtig. Om onnaspeurbare redenen krijgt het 25-jarig bestaan van studentenvereniging NSK vier pagina's, en wordt De Ridders afwikkeling van de nalatenschap van zijn schoonzus en haar echtgenoot, op beider sterfbed, uitvoerig beschreven. De biografie, door Van de Reijt als "compact" aangekondigd, waaiert door zulke detaillering en de omvangrijke citaten juist ongelijkmatig uit. Was er geen redacteur? Elsschots taalgebruik en lectuur blijven intussen onderbelicht. En over zijn werkwijze heeft Eric Rinckhouts boek meer te bieden.

Eén laag dieper blijven veel zaken impliciet. De lezer noteert regelmatig vragen, maar Van de Reijt laat ze open, sterker, stelt ze vaak niet. Wat betekende de klacht van De Ridders moeder "dat gij niet in uw huwelijk gehandeld hebt zoo als het behoort"? Waarom wees hij schoonzoon Bennek Maniewski, die zich kleinzoon Tsjip wederrechtelijk "toe-eigende", niet op een uitspraak van de rechtbank maar op "de overall erkende usance die wil dat een kind, zolang het niet naar school gaat, onder de hoede van zijn moeder blijft"? En waarom verloochende Elsschot het door hemzelf voor publicatie aangedragen Bormsgedicht tegenover Frans Buyens? Van de Reijts reuzenstappen door de tijd roepen zulke vragen ook op. Hoe heeft De Ridder bijvoorbeeld

van juni 1919 tot augustus 1920 zijn brood verdiend, een periode van vijftien maanden?

Ronduit teleurstellend is echter de manier waarop de biograaf het schrijverschap van Elsschot belicht. Hij zet het af tegen Alfons De Ridders zakenleven in "de publiciteit", van het roemruchte "lijmen" voor de *Revue Générale / Continentale Illustrée* via zijn partnerschap in La Propagande Commerciale, met haar extravagante gedenkboeken, tot zijn eigen praktijk voor de stationskiosken, de *Almanak der Kroostrijke Gezinnen* en *Snoeck's*. Van de Reijt ziet Elsschots schrijverschap als de redding van "zijn literaire ziel", een contragewicht voor De Ridders door die zakenpraktijken bezwaarde geweten. Daartoe schetst hij die praktijken gedetailleerd, na intensief onderzoek in De Ridders zakenarchief.

Het moet maar eens gezegd: dat gedoe over diens zakenleven is *over the top*. Het in de gelijknamige roman beschreven, aan bedrog grenzende "lijmen" voor de *Revue Générale / Continentale Illustrée* heeft De Ridder nauwelijks twee jaar gebezigd. Van de Reijt gebruikt de term ook voor diens latere bezigheden, ten onrechte: De Ridder verkocht toen gewoon reclame. En dan: wat is daar toch voor bijzonders aan? Het wordt maar niet duidelijk uit de omvangrijke schetsen en integrale citaten uit het archief. De Ridders broodwinning kan amper de aandacht vasthouden, laat staan boeien. Het is een verlossing als na deze dorre jaren en pagina's Jan Greshoff ten tonele verschijnt (wiens rol uitstekend wordt geschetst) en met hem weer de literatuur.

Volgens Van de Reijt voltrok Elsschots (her)ontdekking door Greshoff zich "tegen de achtergrond van al deze zakelijke beslommingen". Die formulering impliceert de verkeerde accenten van deze biografie. Willem Elsschot is immers als *schrijver* belangrijk en biografisch relevant. Van de Reijt benadrukt de wisselwerking van schrijverschap en zakenpraktijk, maar dat is een tekortkoming. Zonder die praktijk werd Elsschot al schrijver en schiep hij zijn eerste roman, *Villa des Roses* (wellicht de grootste in onze taal), en belangrijke gedichten. Zijn oeuvre (óók *Lijmen*) greep en grijpt lezers bij de lurven, zonder nevenkennis van die zakenpraktijken. Omdat het briljant is, het lijmen véér overtreft en veel méér evocert: onvermogen en pretentie, schijn en waarheid, hoop en wanhoop, het menselijke tekort in al zijn voegen en gedaanten.

Die motieven zijn van veel indringender betekenis binnen Elsschots kunstenaarschap, maar Van de Reijt stipt ze hoogstens aan.

Ook rond het Bormsgedicht en Elsschots andere “collaborateursteksten” omzeilt hij belangrijke vragen. Louis Paul Boon, Peter van Steen en Ary Delen kapittelden Elsschot destijds over zijn omgang met het naoorlogse begrip “slachtoffer”, maar dat ontbreekt hier. Van de Reijt voert alleen Elsschots “weezin” tegen de repressie en “persoonlijke tolerantie” aan. En het Bormsgedicht: dat was een provocatie, en een stijlproef. Je wrijft je ogen uit, maar het staat er echt, terwijl Elsschot in alle “collaborateursteksten” hun daden óók onmiskenbaar bagatelliseerde of transformeerde. Precies zo’n dwaling blijkt het mythische “jubelgedicht” op de foute advocaat Edgar Boonen, dat Van de Reijt als eerste heeft mogen lezen: “Nooit heeft Boontje goed geweten / wat hij dan toch had misdaan”, begint het, en Boonens naoorlogse beroepsverbod heet “een misverstand”. Van de Reijt beseft dat de pot hiermee opnieuw overkookt: “Het verleden van Boonen loog er niet om.” Maar hij waagt zich niet aan commentaar op deze kronkels of op Matthijs de Ridders studie, die het Bormsgedicht heel anders plaatst binnen Elsschots oeuvre. Hij overtuigt niet altijd, maar zijn materiaal is evenmin te negeren. Van de Reijt daarentegen staat met lege handen.

Geluk bij een ongeluk: dit boek laat genoeg te onderzoeken over. Het enigma Elsschot blijft overeind, en misschien is dat maar goed ook. Geen biograaf kan tegen zijn schrijverschap op. Laten we dankbaar *Villa des Roses* ter herlezing aanvatten.

MARCO DAANE

VIC VAN DE REIJT, *Elsschot. Leven en werken van Alfons De Ridder*, Athenaeum-Polak & Van Gennep, Amsterdam, 2011, 416 p.

NICO TER LINDEN, *Een zoekende ziel. Over Willem Elsschot*, Nijgh & Van Ditmar, Amsterdam, 2011, 112 p.

CYRILLE OFFERMANS, *Een verpakkingskunstenaar. Over Willem Elsschot*, Huis Clos, Rimburch, 2010, 64 p.

ERIC RINCKHOUT, *Grote Antwerpse Willem Elsschot Atlas*, Meulenhoff/Manteau, Antwerpen, 2010, 240 p.